

Apostag felszabadulásának krónikája

Minden nép életében, történelmében vannak jeles sorsfordulók. A magyar nép számára ilyen fordulópontot jelentett 1945. április 4. E napon fejezte be a szovjet hadsereg Magyarország felszabadítását. Gyökeresen változott népünk élete, társadalmunk rendje, államformája.

A ma ifjú nemzedéke tágra nyílt szemmel hallgatja azok visszaemlékezéseit, akik végigélték a felszabadulást megelőző idő rettegéseit, nélkülözéseit, a háború borzalmaival. Tapasztalatom, hogy az emberek többsége szívesen beszél arról, hogyan és mikor ért véget számukra e soha vissza nem kívánt időszak. Ezekből az „élő történelmi forrásokból” gyűjtöttük össze — általános iskolás helytörténeti szakköröseimmel — Apostag felszabadulásának krónikáját.

Apostag a Duna bal partján, Bács-Kiskun megyében, a kalocsai járásban található. A község 1944. november 3-án szabadult fel. Örömteli nap volt ez a falu lakói számára, akik várva várták a nélkülözések végét, a háború befejezését. A felszabadulás öröme azonban nem feledtette a még fel nem szabadult falvak, városok lakóiért, a harctereken levő hozzátartozóikért való aggodalmukat. Hiszen 1944. november 4-én volt „Szálasi nemzetvezető esküetele az országgүүлés előtt.”¹

Hogyan is volt akkor? Mi történt 1944 novemberében Apostagon? Adjanak választ erre azok, akik ott éltek végig az eseményeket.

Pálkó Jánosné² a község északi részének Dunavecse felé néző szélő utcájában lakott. „1944-ben 31 éves voltam. Szerdán volt mindenszentek, november elseje. Utána, pénteken, november 3-án szabadultunk föl. Én azon a reggelen elmentem édesanyámnak szólni, hogy nem sokára jönnek az oroszok, mert a kertek alól mind elmentek a magyar és a német katonák. Hazafelé félttem, mert a fejem fölött süvitettek a lövedékek. Otthon a szomszédok mutatták, hogy az országút mellett jönnek, bukdácsolnak, kúsznak az oroszok. A kertben volt egy „gugyész”, vagy ahogy mások mondták, bunker. Ez egy nagy gödör volt, amit magunk ástunk. A gödör tetejére vastag fákat, ágat, szalmát, kukoricaszárat tettünk. Erre földet dobáltunk. Az elején volt egy kis lejáró, ott kellett lebujni. Meleg holmit vittünk le magunkkal, mert elég hideg volt. Légveszélykor is ide menekültünk. Most is lementünk oda a szomszéd nénivel. Talán egy óra hosszáig sem voltunk lent, amikor Carbacz bácsi fölhívott minket. Ő jött az orosz katonákkal. Tudott egy kicsit oroszul. Tolmácsolta, amit az oroszok mondtak, hogy ne féljünk, nem bántanak senkit. Nem bántottak bennünket később se.”

Horváth Jánosné³ is a falu szélén laktak akkor. Ő így emlékszik vissza: „1944. november 3-án, úgy 10 óra lehetett, amikor az országút felől jöttek az oroszok. Aki nem félt, kiszaladt az utcára és kiabált, hogy jönnek a ruszkiak. Ugye, nem baj az, hogy ruszkinak mondom? Akkor is így mondtuk, de hozzá is tettük: végre! Pedig az újságok ijesztgettek bennünket. Olyan félelmeteseknek, vérengzőknek voltak lefestve, lefényképezve az oroszok a nekünk járó Igazság című újságban, hogy időnként valóban féltünk. De szemtől szemben elmúlt a félelmünk. A mi utcánkba három orosz katona jött be. A Borék is kint álltak kicsi fiúkkal, Ferikével. Az oroszok örültek, hogy fogadjuk őket. Örömkömben fölkapták a kicsi Ferikét, megcsókolták. Beszéltek, mutogattak, német vagy magyar katonákat kerestek. Mikor megértették, hogy azok elmenekültek innen, tovább mentek a másik utcába. Azután többen is jöttek, eminnen a Füleszki⁴ felől. Még mindig a fülemben hallik, ahogy kiabáltak: „huri, huri!” A falu felől is halatszott. Azt hiszem, azt jelenthette, hogy gyerünk, vagy valami ilyesmit.”

A falu közepén lakott akkor is Bócz Gyuláné:⁵ „Azon a napon reggel olyan 6 óra, fél 7 tájban vonultak, menekültek ki a faluból a német és magyar katonák. Kocsival, gyalogosan, de nagyon sietősen mentek déli irányba, Dunaegyháza felé. A mai Nagy Lajos térnél, akkori Piac térnél egy német tiszt idegesen kiabálva sürgette az elvonulást. Körülbelül délelőtt 10 óráig tartott, mire a magyar katonák is elvonultak. Néhány magyar katonának sikerült beugrani valamelyik házba. Ott civil ruhát kaptak, és így sikerült megmenekülniük a további harcból. Mi is behúzódtunk a lakásunkba. Fél 11 felé hallottuk, hogy átlövések jönnek Dunavecse irányából. Tehát nem a falut lőtték az oroszok, hanem a menekülők után lőttek. Lövések hallatszottak a Nagykút⁶ irányából is. Ekkor levonultunk a pincébe. Fél 12 felé ismét csend lett. Följöttünk

¹Magyarország története, 1918—1919 és 1919—1945. Akadémiai, 1978. 1281. old.

²Pálkó János, született 1913-ban.

³Horváth Jánosné, született 1909-ben.

⁴Apostagi határrész a községtől keletre.

⁵Bócz Gyuláné, született 1924-ben.

⁶Határrész, a községtől délkeletre.

a pincéből. A szoba ablakán kinézve láttuk, hogy itt vannak a szovjet katonák. Gyalogszerrel, kocsikon, puskákkal, géppisztolyokkal felszerelve vonultak Dunaegyháza felé. A falu utolsó házainál megálltak, mert Dunaegyháza és Solt határa egy német—magyar hídfőállás volt, tankcsapdákkal, lövészárkokkal. Mindez a dunaföldvári híd miatt. Így a szovjet csapatok kb. 10 nap múlva tudtak csak tovább vonulni. Azalatt viszont volt lövöldözés többször is. De a faluban nem bántottak senkit. Sparing Józsi bácsi, aki fogadta az orosz előőrsöt, elmondta nekik, hogy ellenséges katona már nincs a faluban, ellenállásra nem kell számítaniuk. A községi előjáróságon Halnek bácsi tolmácsolta, hogy a faluban németek nincsenek, békességre számíthatnak. A lakosság békés szándékát mutatta az is, hogy néhány ház ablakába fehér ruhát, kendőt is kitűztek. Például a község házával szembeni ház ablakába Rajos néni tette ki a fehér zászlót.”

A Petőfi Népe 1974. évi egyik októberi számában így emlékezik vissza a jeles napra Ipi Lajosné⁷: „... Anyám iskolaszolga volt. Emlékszem, az iskola ablakából láttam meg, hogy jönnek, itt vannak az orosz katonák. Feltartott kezű németeket hajtottak maguk előtt. De lövöldözés, harc itt, a faluban nem volt. Ellenben Apostag és Dunaegyháza között a felnőttekkel együtt mi, az akkori gyerekek is ástuk a tankcsapdákat. Mert a dunaföldvári hidért egy pár hétig dúlt a csata...”

A „... dunaföldvári híd birtokbavételéért, Solt és Dunaegyháza községek felszabadításáért folytak a harcok... Jól megerősítve Solt városát és Dunaegyháza nagyközséget, a németek úgy számítottak, hogy egy alkalmas pillanatban oldalba támadják csapatainkat, melyek a Budapest felé vezető utakon harcoltak.”⁸

Pálinkó Jánosné: „Amikor a német—magyar csapatok átmentek a hídon, felrobbantották maguk után. Mi nem voltunk a faluban, kitelepítették a lakosságot. Addig lehettünk kint a hártárban, amíg az oroszok át nem keltek a Dunán. Ez alatt a 2—3 nap alatt repát szedtünk. Volt, amikor minket is lőttek a németek vagy magyarok, ’túladunáról’, a kisapostagi hegyről. Helyet változtattunk, majd szerencsésen bejöttünk a falu alá. Így szerencsére senkinek semmi baja nem történt. A faluban ellenállás, harc nem volt, mégis volt halottja a falunak.”

Bócz Gyuláné: „A felszabadulás előtt két nappal a péknél egy néni újságolta, hogy az orvosunk mit mondott neki. Azt súgta, ha két napot megvárunk, akkor megmaradunk. Ez volt az a szegény néni, akit eltalált egy szilánk, amikor a németek Dunántúlról lőttek a falura. Aznap délután halt meg, amikor már a falu felszabadult. A neve Jurász Lajosné volt. Másnap Sebestyén Józsefné szintén így halt meg. Ez a két civil áldozata volt a falunak a felszabadulás napjaiban.”

Sebestyén József⁹: „Én abban az időben katona voltam az osztrák határon. Ott estem fogságba. Így kerültem vissza a székesfehérvári fogolytáborba. Onnan írni, üzeni nem lehetett. Ezért egy-egy darab papírra felírtuk hozzátartozóink címét és kérésünket, hogy értesítsék családunkat hollétünkről. Így jutott el édesanyám Székesfehérvárra. A táborba bejönni nem lehetett, ezért a tábor kerítésén át kiabálta be: Sebestyén Jóska! A feleséged odavan! Aknaszilánk érte, meghalt! Így értesültem feleségem haláláról. A részleteket öcsémtől, Sebestyén Imrétől tudtam meg 1945. május végén, amikor hazaengedtek.”

Sebestyén Imre¹⁰: „1944. november 4-én a magyarok vagy a németek nagyon lőtték az oroszokat, Apostagot. Mi a szélső utcában laktunk, ezért lementünk a krumplisgügyesba, a mi bunkerunkba. A krumplin szalma volt, azon ültünk vagy feküdtünk. Ott volt a sógornóm, Sebestyén Józsefné és annak a húga, a későbbi feleségem, Nagy Veronika.¹¹ A sógornóm feküdt a bejáratnál szembeni sarokban. A bal karján ült két kislánya, a 3 éves Ilonka és az 5 éves Klári. A mellén feküdt kislány, a másfél éves Józsi. A lövedékek egyre közelebb robbantak. Egy akna nem messze csapódott be a gúgyesz ajtajától. Falevél, föld terített be bennünket. Abban a pillanatban hallottuk sógornóm, Klári jajgatását. Lerázva magunkról a földet, láttuk, hogy jobb oldalából, a gyomortáj felől ömlik a vér. A gyerekeknek — az ijedségen, riadalmon kívül — szerencsére semmi bajuk nem történt. Segítségért kiabáltunk. Az orosz katonák azonnal segítségünkre siettek. A gyerekeket — Veronikával együtt — átvitték a szomszédba. Flórichék pincéjébe. Az orosz katonaorvos sajnálattal közölte, hogy nincs segítség. Még 10 percet, ha élt. Megfogadtuk neki, hogy gondját viseljük a gyerekeknek, amíg apjuk haza nem tér a frontról. Klárit 5-én temettük el. Alig tudtuk kiásni a sirt, mert légítámadás volt.”

⁷Perny Irén: És kezébe vette sorsát a nép... c. cikkéből. Ipi Lajosné, született 1931-ben.

⁸Megyénk felszabadulási eseményeinek vázlatos áttekintése 1944. október 12—1944. november 14. Kiadta: MSZMP Bács-Kiskun megyei Bizottsága propaganda és művelődési osztálya. Kecskemét, 1969.

⁹Sebestyén József, született 1907-ben, az 1920-ban született és 1944. november 4-én meghalt Nagy Klári férje.

¹⁰Sebestyén Imre, született 1920-ban, az áldozatul esett Sebestyén Józsefné sógora.

¹¹Sebestyén Imréné, Nagy Veronika, született 1926-ban.

¹²Györe Jánosné Bencze Etelka, született 1921-ben.

Nagy Veronika naplót vezetett ezekről a napokról: „... Klári halála után két hétig pincelakók lettünk. A harc állandóan állt Apostagon... ki lett dobolva, hogy hagyja el mindenki a falut... Schmidt Fülöp úr pusztáján másfél hétig voltunk... December 5-én átmentek az oroszok a földvári hidon... December 7-én megkaptuk a parancsot, hogy mehetünk haza... Drága Édesanyám és Testvéreim. Én is életjelt adok magamról. Még én élek, de már a másik lányuk nincs közöttünk... Kláriért imádkozzanak, mert nem volt szegénynek temetése, pap se, kántor se, csak öt ember, aki ráhúzta a földet. Még mi... se mehettünk ki utolsó útjára. Meghalt 1944. november 4-én, háború alkalmából.”

Bócz Gyuláné: „Sajnos, még később is sok áldozata volt Apostagnak. 1944 karácsonykor azok haltak meg, akiknek menni kellett közmunkára, hidat építettek a szalkszentmártoni, illetve a dunapentelei Duna-parton. Őket a németek bombázták le.”

Horváth Jánosné: „Az oroszok hiába ködösítették a hidépítőket, a német bombák sokukkal végzett. Másnap hozták haza az áldozatokat. Bevitték a tanácsházára. Elmentem megnézni őket. Bár ne tettem volna. Borzalmas látvány volt!”

Bócz Gyuláné: „Körülbelül negyvenen voltak. Volt olyan, aminek még a darabjait sem találták meg. Volt, akit cipőjéről, ruhafoszlánjáról tudtak azonosítani a hozzátartozók. Sajnos, nők is voltak az áldozatok között.”

Ezekre az áldozatokra emlékeztet a községi tanács épületének falán elhelyezett márványtábla, az alábbi szöveggel:

„Meghaltak, hogy élhessenek tovább a haza és a nép... 1944. dec. 24-én Dunapentelén — német repülőgépek bombatámadása nyomán — a Vörös Hadsereg előnyomulását segítő hidépítő munkacsapat tagjai közül az alábbi apostagi lakosok veszítették életüket: Arvai Sándor, Bakay László, Bányai József, Bodacz István, Bolvári József, Czere István, Dósa János, Fodor Gábor, Füstös Antal, Kara Imre, Kiss Béla, Kiss Sándor, Kocsis József, Komáromi Pál id., Komáromi Pál ifj., Kovács József, Köhegyi János, Kudicza Imre, Leiner József, Lenner Jánosné, Nagy József, Papp János, Paulik István, Paulik János, Roszik György, Sajermann Ferenc, Sörös Sándor, Szabó József, Szabó Lajos, Szabó László, Szabó Miklós, Szabó Péter, V. Szabó Sándor. Szücs Borbála, Szücs István, Tóth László, Tóth Vince, Tyukodi Mária.

Merengj el titkán
A szent, nagy cserének:
Mehaltak ők, s mégis
Mindörökké élnek...

Apostag lakóinak szívében akik — kegyeletük kifejezéséeként — ezt az emléktáblát állították hazánk felszabadulásának 25. évfordulóján.”

Zárjuk a krónikát kedvesebb emlékekkel, amelyeket így idézett föl Györe Jánosné¹²: Nekem kedves emlékeim is vannak abból az időből. Hozzánk szállásolták be 1945 januárban a község orosz parancsnokát. A nevére nem emlékszem. Olyan 33 év körüli mongol tiszt volt. Később átköltözött a községi orvosékhöz, de nekem egy képeslapot adott emlékül. Most is őrzöm. A képeslapon ez olvasható „Az orosz és magyar nép barátságának emlékére a honvédő háború évében — Etának... századostól — 28. I. 34. év”.

Lakott nálunk egy elektromérnök tiszt is, aki az iskolában felállított híradóközpont parancsnoka volt. Ha jól emlékszem, Sztuk Ivánnak hívták. Vele volt egy másik kedves tiszt is, a 25 éves Nyikoláj. Tőle is őrzök emlékeket. Ugyanis az emlékkönyvembe két szép képet rajzolt.

Györe Jánosné által féltve őrzött emlékekkel zárom a Nagy Lajos által Kiskunhalomnak vezetett község felszabadulási eseményeiről szóló krónikát. Apostag történetének olyan időszakát kívántam ezzel megörökíteni, amely az akkor élő és az utánuk következő nemzedékeknek az új élet hajnalát, egy emberibb élet sorsfordulóját jelenti.

Gavlik István

Terítő szegélye, gyapjúhímzés Kriványból (Sáros m.), XVII—XVIII. sz. (Hornýák László rajza)